

Polonya Ekim'i: 20 Yıl Sonra

Çeviren JÜLİDE ERGÜDER

Isaac Deutscher Polonya devrimci hareketinin içinde yetişmiştir. Bu nedenle, Deutscher'in hayatı ve çalışmalarını, 1956 Polonya Ekim'ine ilişkin bir tartışma ile anmak özellikle uygun düşüyor. Deutscher'in her zaman anayurdu Polonya ile özel bir bağlılığı koruduğunu belirtmek gerek: 1956'da Polonya dilinde yazdığı mektupları, sürekli ilgisinin dikkate değer bir örneğidir. Fakat, söylevimin konusu yalnızca Deutscher'in Polonya kökeniyle değil, daha çok onu büyüleyen «bitmemiş devrim»le ilgilidir. Bu, Polonya Ekim'inin tamamlamaya çabaladığı görevdi; yani, Stalinizm'in neden olduğu siyasal ve toplumsal yozlaşmayı gidermek ve iktidarın emekçi halk arasında somutlaşacağı bir toplumu inşa etmeye başlamak. Şüphesiz, bu amaçlar hepimiz için, sosyalist hareketin temel bir sorunu ve kaygı nedeni olma niteliğini günümüzde de korumaktadır.

«Polonya Ekim'i» deyişi, burada kullanılan anlamıyla, 19-21 Ekim 1956 tarihlerinde, Parti'nin üst kademelerinde yapılan değişiklikleri çok iyi tanımlamıyor. O değişiklikler ki, Polonya İşçi Partisi'nin VIII. Birleşik Oturumu'nda Gomulka'yı iktidara getirmiş, Stalin'in ölümünü izleyen yıllarda sürekli hız kazanan ve 1956 Ekim'inde hayli yüksek bir noktaya ulaşan, geniş kapsamlı bir siyasal hareket niteliğini kazanmıştı. Bu hareket, çeşitli nedenlerden ötürü ayrıntılı bir programa ve önceden saptanmış eylem yöntemlerine sahip değildi, olamazdı da. Daha çok, siyasal olaylara ve değişimlere tepki yoluyla gelişti. Resmî iletişim kanallarının varolmadığı bir ortamda. Ekim hareketi siyasal açıdan homojen olamadığı gibi, bazı aşamalarda ana görüşün dışında iki ayrı akımı da içinde barındırdı: Sosyalizme toptan karşı çıkanlar ya da bir önceki on yılın uygulamalarından bütün bütün hayal kırıklığına uğrayanlarla gittikçe

kabaran anti-Stalinist dalgayı, Stalinizm'in yanısıra sosyalizmi de yere vurmak için bir fırsat sayanlar bir yanda. İkinci grubu ise iktidarın açıkça kötüye kullanılmasını önlemek isteyen ama hareketi daha ileri götürmekte gönülsüz davrananlarla, düpedüz, fırtınayı geçiştirmeye bakanlar oluşturuyordu. Böyle olmakla birlikte, Polonya Ekim'inin özü, bir **sosyalist yenileşme** hareketi oluşuydu: Bu hareketin birbirini tamamlayan fikirleri ise, kitle terörü ve totaliter siyasetin yok edilmesi; yabancı hükümranlıktan ayrılma, zorunlu kolektifleştirmeye son verilmesi ve bürokratik merkezileşmenin yadsınmasıydı. Böylece eski uygulama, yalnızca toplumsal mülkiyete dayalı insancıl bir toplumun sosyalist görünümüne aykırı düştüğü için değil, hızlı bir ekonomik büyümeyi ancak yaygın bir sefalet pahasına gerçekleştirebildiği için tümüyle yadsınıyordu. Bu nedenle hareketin amaçları, devleti demokratikleştirmek ve işçi kurulları ile sendikaların demokratik kılınmasına özellikle ağırlık veren bir endüstriyel ilişkiler sistemini, halka inen bir düzeyde uygulamaya koymaktı —bu amaçlar, insan haklarına ve (ilk anda belki de parti-ici çoğulculukla sınırlanması gerekebilecek) çoğulcu bir siyasal hayatın evrimine sıkı sıkıya bağlılığı içeriyordu. İktisadî reform siyasal reformla tamamlanmalıydı. Yani, yapıya sinmiş kurallara göre düzenlenmiş bir piyasa mekanizmasının (kendi terimlerimi kullanıyorum) geçerli olduğu, öngörülen her iki amacı da gerçekleştirebilecek kapasitede, merkezden planlanan bir ekonomik yapı kurulmalıydı. Bu iki amaç ise, ekonominin makro düzeyde planlanması için etkili bir temel sağlamak ve işçi kurullarının gerçekten ekonomik karar-alma sürecine katılmalarına elverişli bir ortam yaratmaktı.

Bunları ve öteki amaçların değerlendirme-

sini bir kenara bırakırsak, Ekim hareketinin yalnızca Stalin döneminde varolduğu biçimiyle değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği ve başka ülkelerde resmî Stalin'i karalama kampanyası olarak tasarlandığı haliyle de, Doğu Avrupa sosyalizminin çerçevesini aştığı kesindir. SBKP'nin 20. Kongresi Polonya'daki gelişmeleri büyük ölçüde ama ancak belli yönlerde teşvik etmişti: Yönetim kadrosu zayıflamış ve tabandan gelen baskılar artmıştı. 20. Kongre ideolojik bir esin kaynağı hazırlamamıştı. Sosyalist yenileşme dalgası resmen saptanan hedeflerin çok ötesine vardı ve bu anlamda revizyonist yaftasını kendi başına ve hakkıyla kazandı. Bu önemli açıdan bakıldığında Polonya ve Macaristan'daki gelişmeler apaçık görülen yakın benzerliklere sahipti.

Polonya ve Macaristan hareketleri ile, SBKP'nin 20. ve 22. Kongreleri'nde ortaya çıkan, Stalin'i karalamaya yönelik resmî önlemler arasındaki bir başka önemli fark ise, birincisinin giderek bir kitle hareketi haline gelmesiydi. Polonya'daki hareket çoğu Komünist Parti üyesi olan aydınlarca dile getirilirken, şüphesiz, kol işçilerinin de desteğini kazanmıştı. 1956 Poznan ayaklanması dengeyi bir hayli bozduysa da, genel siyasal ve ekonomik reformlar daha yaygın bir destek görüyordu. Bazı endüstri işletmelerinde işçi kurulları kendiliğinden kurulmaya başlamıştı bile. Şüphesiz, kişi bir olayın niteliğini kavramaya çalışırken, bazen abartıya kapılabileceğinin ya da yanlışlanabileceğinin bilincinde olmalıdır. Değişiklik hareketinin daha belirgin olduğu bazı bölgelerde, özellikle Varşova ve birtakım yeni endüstri kentlerinde, aydın-işçi ittifakı, (çoğunlukla aydınlara ve eşitlikçi olduğu iddia edilen ekonomik reformlara yönelik çok geniş kapsamlı propoganda saldırılarına ve engellemelere karşı) çok iyi işlemişti. Fakat Yukarı Silezya'nın proleter merkezi gibi, devrimci ve radikal geleneklerin eksikliğini duyan öteki bölgelerde, işçilerden gelen tepki ihmal edilebilir nitelikteydi. Köylülere gelince... Kırsal alanda kolektifleştirme aleyhinde bir kitle kampanyası (varolan tarım kooperatiflerinin % 90'ı dağıtılmıştı) gelişmiş olsa da, köylülerden doğrudan siyasal eylem yaratmak (Ekim hareketinin ulusal görüşleri için öteki toplumsal gruplar arasında

görülen türden), güçlü bir destek sağlamak çok güçtü.

Aynı zamanda «Polonya Ekim»i Macaristan'daki paralel gelişmelerden ayrılmasına neden olan belirli özellikler gösteriyordu. Polonya'daki hareket Parti örgütünün üst kademelerine nüfuz ederek başarıya ulaştı. Olayların her iki ülkede farklı biçimlerde gelişmesinin bir kısım nedenleri bunlar olabilir. Gomulka, geçmişteki acıların ve sorunların olduğu kadar, sosyalist bir yenileşme mücadelesinin de simgesi olarak yüceltilmişti. Polonya Ekim'i, Parti'nin yönetici kadrosundaki filili ya da gizli, ilerici-demokratik kanadı saptamak ve bunu destekleyen bir halk onayı geliştirmek için girişimde bulunurken, Parti'nin içinde bir dönüşümü ve buna bağlı radikal bir değişikliği mümkün kılacak koşulları yaratmaya çabaladı. Bu önemli bağlamda, «Polonya Ekim»i on yıl sonra Çekoslovakya'da patlak veren çok daha geniş kapsamlı ve başarılı hareketin habercisidir. Leszek Kolakowski gibi bazı yorumcuların **revizyonist** akımın en önemli karakteristiği saydığı şey, Doğu Avrupa siyasetinin bu görünümüdür. Bu yorumcular, Komünist Partiler'in içten bir dönüşüm geçirmesi için hâlâ elde imkân bulunsun bulunmasın, bu noktayı sonucu belirleyecek öge sayıyorlar. Onları, Doğu Avrupa revizyonizmini geçmişin bir olgusu saymaya iten nokta, işte bu imkânın yadsınmış olmasıdır.

Ortaya konan soruna karşı takındığımız tavır ne olursa olsun, Parti'nin dönüşümünde başarısızlığa uğranılmış olsa bile, 1956 yılında Polonya'da girişilen hareketin, gerçek bir reform olduğunu belirtmek zorundayız. Sovyet askerî gücünün acımasız bös gösterişinde kanla boğulan Macaristan Devrimi'nden farklı olarak Polonya Ekim'i, ülke içindeki tutucu güçlerce durduruldu ve geriye döndürüldü; hiç şüphesiz Sovyetler Birliği ve Doğu blokundaki öteki ülkelerin yöneticilerince de desteklendi. Gomulka'nın iktidara yükselişi, tüm görünüşleriyle bir zaferi andırıyordu ve nüfusun büyük çoğunluğu ile yenileşme hareketinin etkin üyeleri tarafından hoşnutlukla karşılanmıştı. Gerçekte, her nedense bu, sonun başlangıcı oldu: Tam bu noktada, Polonya sistemini sonunda bütünüyle ol-

masa bile, çoğu yönlerden, öteki Doğu Avrupa ülkeleri ile aynı çizgiye getiren tedricî ama birbiriyle bağlantılı bir geriye dönüş başladı.

Başarısızlığın nedenlerini ayrıntılı olarak analiz etmek mümkün değil. Açıklama olarak genellikle, birbiriyle bağlantılı iki üye gösteriliyor: Dış üye, Sovyetler Birliği'nin tutumu ve siyaseti; iç üye ise, siyasal seçkinlerin alışılmış çıkarlarından kaynaklanan tepkidir. Böyle olmakla birlikte, benim burada vurgulamak istediğim ve tartışmalarda pek sık sözü edilmeyen nokta, hareketin kendisinin aşırı iyimser oluşudur. Yapılması gereken tek şeyin, Stalinist «çarpıklıklar»ın bilincinde olup bu çarpıklıkların sosyalizmin yenilenmesi için tabandan gelecek kitle desteğiyle düzeltilmesinden ibaret olduğu yolundaki inanç, yaygın bir biçimde benimsenmiş görünüyordu.

Dış baskı altında ufak bir azınlığın zorla kabul ettirmeye çalıştığı, üstelik varlık sürecinin ilk on yılında, en tehlikeli anti-komünist kehanet ve uyarıların çoğunun, doğruluğunu büyük ölçüde kanıtlayan bir sosyalizmin ikilemi, demokratik-sosyalist bir yeniden-doğuş («renaissance») taraftarlarınca bütünüyle değerlendirilememişti. Aslında, revizyonistler daha önce sözü edilen iki grubun çapraz ateşi arasında kalmışlardı: Gerçek bir değişme için kitle-desteğine ihtiyaçları vardı, ama çoğunlukla aşırı gerici ve milliyetçi olan anti-sosyalistlerin elini güçlendirmekten korkuyorlardı: Bu durum, revizyonistleri «parti birliği»nin koruyucuları ile uzlaşmaya daha da eğilimli kıldı. Buna karşılık uzlaşma, tutucu yöneticilerin baskıları etkisiz hale getirmelerine ve hattâ bazı isyancı eylemcileri yeniden yuvalarına tıkmalarına imkân verdi. Macaristan deneyimi bu duruma ilişkin bazı gerçeklerin önemini acı bir biçimde ortaya koymuştur. Dahası, bir on yıl boyunca, sosyalizm adına işlenen suçlar ve anlamsız işlerle yüzyüze gelen sıradan insanlara, «iyi» sosyalizm ile «kötü» sosyalizm arasındaki farkları anlatmanın ne kadar güç olabileceği de görülmüştür.

Bütün bunlarla, Doğu Avrupa sosyalizmindeki dönüşümün ta başından beri değişmez kötü bir yazgıya sahip olduğunu söylemek istemiyorum. Polonya'daki çaba birçok olum-

lu etmeni bir araya getirdi. Daha sonraları, hem de Macaristan deneylerinden alınan pek çok dersi özümleyen Çekoslovak hareketinin, ülkenin iç koşulları açısından, engellenemez bir gelişme olarak yorumlanması gerekiyor. Böyle olmasaydı, askerî bir işgale başvurulmayabilirdi. Fakat gelecekteki yolları kapalı saymaksızın, geçmişteki deneyin halkın toplumsal ve psikolojik tutumlarındaki etkisini değerlendirmek ve bunları, Doğu Avrupa'nın gelecekteki değişim ihtimallerine olduğu kadar, sosyalizmin Batı'daki gelişmesiyle olan ilgisine de bağlamak zorundayız.

Burada temel sorun olarak, 1956 yılındaki taleplerin Polonya ve genel olarak Doğu Avrupa'daki şimdiki durumla olan ilgisini tartışmak istiyorum. Böyle derinlemesine bir araştırma, ilk olarak geçmiş yirmi yılın ekonomik ve toplumsal tarihinin analizini gerektirir ki, zaman darlığı nedeniyle bu imkânsızdır. İktisadî büyümenin genel olguları ile, tarımsal nüfusun görece azalan payı, yaygınlaştırılan eğitim kolaylıkları gibi kentleşmenin doğurduğu sonuçlar arasında bir yakınlık olduğunu varsaymak zorundayım. Bugün Polonya, öteki Doğu Avrupa ülkeleri gibi, kısa ama pek çok tarihî olaylarla dolu Stalin döneminden çıktığı günkü durumundan hayli farklıdır. Deutscher'in **Bitmemiş Devrim** adlı kitabında öne sürdüğü bazı önerilerin ışığında vurgulanması gereken nokta, belki de, Polonya emekçi sınıfının büyük bir kısmının «ilk kuşaktan köylü kökenli» olduğu dönemi artık geride bıraktığıdır. Günümüzde kırsal yörelerden göç sonucu kent nüfusunun artış oranı daha düşüktür. Böyle olmakla birlikte, toplumsal değişmelerle demokratikleşme süreci arasında doğrudan, hattâ otomatik bir bağlantının varlığına ilişkin beklentiler asla gerçekleşmemiştir: Yine de bu durum, dolaylı ve uzun-vadeli bir etkileşimin yokluğunu kanıtlamaz.

Demokratikleşmenin anlamlı ve önemli herhangi bir biçimde başarılı olamaması bir yana, 1956'dan beri, en azından o yılın olaylarına tepki olarak gerçekleşen değişimleri gözden kaçırmamak önemlidir. Örneğin, kitleleri caydırıcı terörün yerini, seçici diye adlandırılabilir terörün alması, ya da hâlihazırda düzene karşı siyasal bir meydan okuma içermediği kabul edilen davaların, yü-

rürlükteki yasa ve kurallar gereğince yürütülmesi kolay kolay küçümsenemez. Dış ilişkiler alanında bugün, dış dünyaya daha açık davranılmaktadır. Doğu blokunun öteki ülkeleriyle olduğu gibi, Polonya ile işlerini yürütürken de artık bazı temel kural ve düzenlemeleri kabul etmek zorunda olan Sovyetler Birliği ile ilişkiler kurumsallaştırılmıştır, ve bu SSCB'nin Doğu bloku ülkeleri üzerindeki buyurucu konumuna karşın gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, tüketim düzeylerindeki yükselme ve günümüzde Plan'lara daha çok öncelik verildiğine işaret etmek zorundayız. Ekonomistlerin tüketim-etkisi diye tanımladığı şey, son yıllarda halkın hoşnutsuzluğunu dile getiren çeşitli bildirilerin açıkca ortaya koyduğu gibi, Polonya'da siyasal önderlerin görevlikten gelemeyeceği bir olgudur artık.

Olumlu değişiklikler listesi elbette genişletilebilir ama bu, siyasal iktidarın yönetici oligarşiye ayrılmış bir «şekerleme» olduğu sonucunu değiştirmez. Doğu Avrupalı sosyalist ülkelerin siyasal sistemleri için (bazı yorumcular bu terimi yetersiz buluyorlarsa da) benim verdiğim tanım, totaliter yönetim yanlısı olacaktır. Bu terimi örneğin, «saf bir model yapısı» nı tanımlamak için kullananlar da var; yani, her şeyin düpedüz iç çatışmalardan bağımsız bir hiyerarşik yapı aracılığıyla, tepeden denetlendiği ve buyurulduğu ve halkın tepkilerine karşı duyarsız bir yapı. Benim kullandığım anlamda kesinlik noksan, ama bana öyle geliyor ki, bu fikir dünyanın gerçek durumuna tamamen uygun düşmektedir ve aynı fikir **Sosyalist Mülkiyet ve Siyasal Sistemler** adlı kitabımda ayrıntılı olarak işlenmiştir. Totaliter bir rejimin belkemiğini oluşturan toplumsal karakteristikler aşağıdaki biçimde özetlenebilir:

1. Devlet idaresinde, sendikalarda ve Parti'de, daha önce seçilmiş kurulların, örgüt yöneticileri ile idareci organların buyruğu altında olması,

2. Parti, devlet memurluğu, sendika ile bütün öteki örgütlü kurul atamalarının, daha yüksek düzeydeki yöneticiler tarafından yapılması. Bu yöntem, adaylar önceden saptanarak seçim işlemlerinin formaliteye indirgenmesiyle gerçekleştirilmiştir,

3. «Parti'nin önderlik rolü» kavramının, personel politikasının tam denetimi ve bütün bağımsız siyasal girişim ya da derneklerin yasaklanması yolu ile, bütün öteki kurumların tamamıyla Parti aygıtının buyruğu altına girmesini sağlayacak bir biçimde uygulanması,

4. Kitle iletişim araçlarının, hem ilişkili personelin denetlenmesi, hem de genel öneleyici sansür yolu ile tek elden denetlenmesi.

Böylece toplumsal hayatın bütün alanlarında, toplumun üyeleri çok güçlü bir devlet aygıtını karşılarında buluyor, siyasal ve yasal anlatım ya da denetim araçlarından türetilmiş atom zerrecikleri benzeri bireylere indirgeniyordu. Totaliter yönetimi ben böyle tanımlıyorum. Ve yine bana öyle geliyor ki, son yirmi yılda Doğu Avrupa'da değişen şey, «siyasal ilgisizlik alanı» diye adlandırılabilir alanın genişlemesidir, yoksa kesinlikle temel ilkelerin değil. Buna ek olarak, 1956'da varılan noktalardan geriye dönüş hareketinin, o yıllarda yaratılmış kurumlar büsbütün kaldırılarak değil de, bu kurumlar herhangi bir gerçek içerikten yoksun kılınarak gerçekleştirildiğini belirtmekte yarar vardır. Buna karşın, Polonya'da bugün hâlâ, oy pusulalarının sandalye sayısından daha fazla aday gösterilmesi yasal bir zorunluluktur ama gerçekte seçim diye bir şey yoktur. İşçi kurulları yine var ama bırakın işçi çıkarlarının temsilcisi olmayı, hiç kimse bu kurulların yönetime ortak olabildiklerini dahi düşünmüyor. Aynı durum, Komünist Parti ile öteki partiler arasındaki ilişkiler ya da sendikaların konumu için de geçerlidir. Bu durumun kendine özgü, tuhaf bir doğaya ve olağanüstü bir siyasal öneme sahip tek ayrığı, şüphesiz, Katolik Kilisesi'dir. Sahte görünümünün kullanılması (ya da korunması) her yerde raslanan bir olgudur. Bu olgu, iddia edilen ile gerçek reformlar arasındaki bambaşkalığın çok belirgin olduğu ekonomi yönetimi alanında da görülüyor.

Sistem o zamandan bu yana temelde pek değişmemiştir ve 1956 Ekim'inin talep ve umutları gerçekleştirilememiş olarak durmaktadır. Ama bu gerçekten bir sorun mudur? Üretim-ilişkileri ile üretim-güçleri arasındaki uyumsuzluğa ilişkin Marksist kategorinin uygulanması halinde ortaya çıkacağı gibi, bu

durum çatışma mı doğuruyor ya da dengesizliğe mi kaynaklık ediyor? Doğu Avrupa'daki siyasal görünümü bu terimlerle analiz etmeye çabaladım: Önce, devlet toplumu temsil etmediği için, **kamu mülkiyetinin toplumsal mülkiyete dönüşemediğini**, sonra bu olgunun, merkezden planlanan bir sosyalist ekonominin kapasitesinin gereği gibi kullanılmasına, giderek artan bir oranda, bir ana engel oluşturduğunu öne sürdüm. Teorik tartışmaları burada genişletmem, ama özellikle Polonya'daki son olayların içinde olduğu koşulların ışığında, akla yakın görünen bazı belirtilerin altını çizmemeye izin verin.

Stalin dönemine kıyasla günümüzdeki uygulama biçimleri hayli «yumuşak» olsa da, özgürlükten yoksun bırakılma, insanoğlunun yaratıcılığı ve girişim yeteneğini tahrip ediyor ve akılcı seçimler yapabilme yetkisini de söndürüyor. Bunun sonucunda «benim» ile ortak mülkiyet olması gereken anlamında «onlar» arasında derin bir karşıtlık sürüp gidiyor. Buna karşıt olarak resmî ideoloji ise, «bütün iktidar halka» biçiminde ifade edilen slogana ve ekonomik karar-alma sürecine, kitle katılımına dayalı toplumsal bütünleşme üstüne vaazlar veriyor. Yine de bu ideoloji elbette terkedilemez, çünkü rejimin yasallık kaynağıdır. Fakat, gerçeğe çarpıcı bir biçimde aykırı oluşu, elbette ki toplumun moralini çökertiyor ve şüphecilığe, sürtüşmeye yol açıyor. Bu derin toplumsal karşıtlıklar sık sık, bencil çıkarların ardında koşmak, genel anlamda burjuva başarı kalıplarına hayranlık beslemek ve özellikle tüketime düşkünlük olarak ortaya çıkıyor. Bu talepler lafta değil de uygulamada, sosyalist ideale daha yaklaşan ama rejim için tehlike gösteren eylemlerden çok, Parti yöneticilerinin sürekli onayı ile yerine getiriliyor. Siyasal seçkinler açısından, burjuva bireyciliğinin çeşitli görünümünün teşvik edilmesi şüphesiz belli bir mantığa dayanmaktadır. Özellikle siyasal düzeni temelden değiştirme çabalarının arka arkaya başarısızlığa uğramasından sonra, insanlar artık zincirlerinden başka yitirecek şeylere de sahip olmuşlardır.

Bu politika Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Kadar'ın Macaristan'ında olduğu gibi, kısmen ve geçici olarak başarı kazanabilir. Macaristan, muhtemelen, «aydınlanmış sos-

yalist mutlakiyetçiliği»nin en iyi örneğidir. Aynı şey, 1970 yılı sonrasında birkaç yıl süreyle Polonya için de doğrudur. Bununla birlikte, çoğu ülkeler için özgürlük ve bağımsızlığın kendi içlerinde iyi bir şey olarak kaldığı olgusundan ayrı olarak, bu politika mutlaka ciddi sorunlarla karşılaşacaktı. Sovyetler Birliği'nden farklı bir biçimde, Doğu Avrupa ülkelerinde bir büyük devletin statüsünü dengeleyecek hiçbir yol yoktur, ve bu ülkelerin çoğunda şiddetli bir ulusal boyun-eğme duygusu sürüp gidiyor. Yukarıda kısaca betimlendiği üzere, siyasal ve toplumsal durumlarda maddî varlığa acemice güvenme duygusu, bu devletlerin her birinin iç yapısında toplumu parçalayan etkiler yaratıyor; bireyler arasında ve bir bütün olarak toplumdaki çatışmaları ve kişisel maddî varlığın geliştirilmesi için ancak sınırlı imkânların var olduğu bir ortamda, az sayıdaki ödüller uğrunda farklı toplumsal gruplaşmalar ve bireyler arasında sürdürülen boğuşmayı kızıştırıyor. Böyle olmakla birlikte, en önemli sorun, bu politikanın izlenmesinin uzun vadede, ekonomik etkinliğin artırılmasını gerektirmesidir, ki bu da, eğer benim sosyalizmin ekonomisi ile siyaseti arasında karşılıklı bir ilişki olduğu analizim doğruysa, halihazırdaki sistemle uyusmamaktadır. Polonya'da Gomulka'yı önderlikten uzaklaştıran 1970-71 fırtınası, Gierek'i yüksek düzeyde bir yatırım hamlesiyle birlikte bir tüketim artışı politikası uygulamaya zorladı: Bu bileşim ancak Batı ülkelerinden büyük miktarlarda kredi akıtılarak gerçekleştirilebildi. Geçici bir önlem olarak bu yol, kendisini haklı çıkarabilir. Fakat şimdi, üç ya da dört yıl sonra, ekonomi hiç de kendi momentumunu üretecek yetenekte görünmüyor. Bu politikanın sonucu, ekonomideki dengesizliklerin en ağır bir biçimde şiddetlenmesi ve yönetenlerle yönetilenler arasındaki anlamlı iletişimin yıkılışını sergileyen korkulu önlemlerin öne sürülmesi oldu. Ekonomik reforma yönelik çekingen adımlar bile geriledi. Polonya'nın yakın tarihi, totaliter bir rejimin belli bir aşamada, elindeki en büyük üstünlük sayılan şeyi yani tutarlı bir siyaset sürdürme yeteneğini yitirmeye başladığını hatıra getiriyor.

Size, şimdiki bunalımlardan (bazı başka ülkelerdeki ya da gelecekte ortaya çıkabi-

lecek benzer bunalımlar) bütün çıkış yollarının kapalı olduğu gibi bir izlenim vermek istemiyorum. Bu bir yanılgı olur. Sorunların üstesinden gelinebilir: Örneğin, sistemin bazı parçaları ekonomik mekanizma ile onarılabilir; toplumsal-siyasal gerilimler kısa ya da uzun dönemler için şu ya da bu noktada azaltılabilir. Bu nedenle, çöküşün ya da hayat düzeyinde tam bir durgunluğun kaçınılmaz, veya toplumsal ya da kültürel ilerlemenin imkânsız olduğunu varsaymak yanlıştır. Böyle olmakla birlikte, ancak siyasal sistemde yapılacak temel bir değişme ile, halkın artan özlemlerini karşılayabilecek ekonomik ve toplumsal ilerlemeye elverişli koşulların yaratılabileceği iddiamı sürdürüyorum. Üretim araçları üzerindeki kamu mülkiyetini toplumsal mülkiyete dönüştürecek böyle bir temel değişiklik olmadan, şimdiki karşıtlıklar daha da artacak ve hayatın bütün görünümelerini giderek olumsuz yönde etkileyecektir. Bu canalcı anlamda, yirmi yıl önce ortaya çıkan sorunlar hâlâ canlılığını koruyor ve Ekim hareketinin önerdiği çözümler günümüzün koşulları ile hayli ilişkili görünüyör.

Bir değişikliğin mutlaka gerekli olduğunu kanıtlanmış savarsak, cevap aranacak soru «Temel bir değişikliğin ihtimalleri nelerdir?» oluyor. Bunun deneyci bir yolla bile, doğru- dan ekonomik, sosyolojik ve siyasal analiz terimleriyle cevaplandırılabilir bir soru olmadığını belirtmek gerek. Sorun, teorik düşüncenin tek başına yetersiz kalacağı, ancak uygulamadaki eylemlerden elde edilebilecek, maddî olmayan birçok şeye ilişkin bilgiyi işin içine sokuyor. Ben kendi payıma böyle bir bilgiye sahip olduğumu söyleyemem; ve burada işlediğim bazı noktalar, kısmen, 1976 yılı Eylül ayında Paris'de 1956 olayları konulu bir konferans dizisinde sunulmuş görüşlere dayandırılmıştır.

Siyasal sistemde yakın bir gelecekte ani ve sert (1956'da Polonya'da ya da 1968'de Çekoslovakya'da girilen türden) bir değişme imkânsız görülüyor. Bunun nedeni hem iç hem de dış (ki bununla bir Sovyet müdahalesi kastediliyor) nedenlerin elverişsizliğidir. Polonya gibi ülkeleri ileri götürecek tek elverişli yolun reform ve medenî özgürlüklerle insan hakları konusundaki güvence-lerin evrime dayalı bir biçimde genişletilmesi

için sürekli mücadeleden geçtiğine inanılıyor. Şimdilerde 1956'nın revizyonist yaklaşımı diye yorumlanan görüşe karşıt olarak, yeni siyasetin ancak kamuoyundan yardım isteyerek ve Parti yöneticilerine yapılan dış baskılara cesaret verilerek başarılı olacağı savunuluyor. Bu fikirle, Parti yönetici kadrosundan reform taraftarı grupların çıkması gibi bir ihtimalin söz konusu olmadığı kastediliyor. Fakat böyle bir desteğin sağlanıp sağlanamayacağı 1956'da olduğundan daha da nazik bir konudur ve laftaki desteği uygulamadaki sonuçlara ancak tabandan gelecek baskının etkinliği ile gücünün dönüştürebileceğini teslim eder. Elbette bu yeni tür «evrimcilik»in merkez ögesini, daha şimdiden hükümetin yetkili makamlarından önemli ayrıcalıklar kopararak gücünü kanıtlayan emekçi sınıfa güvenin oluşturması gerekecektir. Asıl gerek duyulan şey ise, reform sürecini birbirleriyle bağlantılı sürdürmek ve bunun momentumunu korumak için intelligentsia (aydın tabaka) ve öğrencilerle ittifak kurulmasıydı. Bu noktada, Polonya'daki bütün farklı muhalefet akımlarının, tutumunu anti-sosyalizmden alarak anti-totalitarizme kavdıran Katolik Kilisesi'nin önemini vurguladıklarını da ayrıca belirtmek gerekiyor. Kilise bugün vicdan özaurluğu için açılan mücadelenin en dikkati çeken aşamalarında büyük bir rol oynuyor. Kilise'nin günümüzde greve aitme ve kurumsal düzeyde gerçek temsil hakkı gibi temel ilkelerin savunmasında, muhalif sosyalist hareketlerle güçbirliği yaptığını belirtmek önemlidir.

Bu kısa özetin cevaplandığından daha çok sayıda soru yarattığının bir hayli farkındayım. Pek çok başka düşüncenin arasında, açıkça homojen olmayan bir yapıya sahip bir muhalefet hareketi olan geleneksel sosyalist akımın niteliğini koruma sorunu yer alıyor. Fakat yeni siyasetle ilgilenenler, totaliter yapıyı zayıflatan, halkı düşünmeye ve daha özgür davranmaya teşvik eden her adımın, demokratik bir sosyalist toplumun ortaya çıkması için zorunlu koşulların yaratılmasına yönelik bir hareket olduğunu vurguluyorlar. Bu koşulların kendileri açısından yeterli olup olmadığı, şüphesiz, bir başka sorundur.

Bu söylevde kolay iyimserliğe yol açacak

Birikim 42-43-44/76

hiçbir fikir yer almıyor. Tam tersine, yirmi yıl öncesinin umutları ile günümüzün gerçekleri arasındaki karşıtlık hayli kaygı verici bir düzeydedir. Fakat, kendimizi kötümserliğe kaptırmamızı engelleyecek (ve mutlaka engellemesi gereken) bir canalcı neden var. Doğu Avrupa'nın hiçbir ülkesinde, ve kesinlikle Polonya'da da, insanlar değişiklik terimleriyle düşünmek ve eyleme girişmekten vazgeçmediler. Bu olgunun bilincinde olarak bundan zorunlu sonuçları çıkarmak, Batı Avrupa Sol'u için, Şili ve Güney Afrika'daki siyasal olayları kavramak kadar önemlidir. Batı Avrupa-

da ve öteki gelişmiş uluslarda sosyalizm, Doğu Avrupa'ya bulaşan Sovyet türü yozlaşma için çok yüksek bir siyasal fiyat ödemiştir ve ödemeye devam edecektir. Batı sosyalizmi, Avrupa komünizmi de dahil, açık ve kendine özgü bir uzaklaşma politikası ile durumu onarmaya çalışıyor. Bu çabanın yeterli olmadığını özellikle belirtmek istiyorum. Asıl yapılması gereken şey, zamanı geldiğinde, değişiklik için etkili bir baskı oluşturacak, güçlü bir araca dönüşebilen sürekli, eylemci bir desteğin yaratılmasıdır.

Birikim 42-43-44/77

YÖNELİŞ
yayınları

● OYUNUN İÇİ (öyküler)

İbrahim Erdem

● DÖRT MEVSİM TÜRKÜLERİ

şairler

Özgen Seçkin

yeni çıktı

PK. 18

Anafartalar-ANKARA